

Covid-19 Salgını, İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler Üzerine Bir İnceleme

Başak AKKAN¹

ORCID: 0000-0002-5680-3553

Zeynep KESİCİ²

ORCID ID: 0000-0003-1283-5876

Öz: Dünya Sağlık Örgütü 12 Mart 2020'de COVID-19'u salgın ilan etti. Salgın yarattığı ekonomik ve toplumsal tahribat ile birlikte içinde bulunduğumuz dünya düzenine dair birçok soruyu beraberinde getirdi. Kapitalizmin dönüşümü, refah devletlerinin toplumsal ve ekonomik riskler ile mücadeledeki tutumları ve acil önlem politikaları tüm ülkelerin gündeminde ön sıralarda yer almaya devam ediyor. Salgının gerek sağlık açısından gerekse sosyal ve ekonomik açıdan toplumun her kesimini eşit derecede etkilemediği; toplumsal cinsiyet, emek piyasası ve sosyal güvenlik gibi çeşitli alanlarda halihazırda var olan eşitsizlikleri belirginleştirdiği, güçlendirdiği ve dolayısıyla kırılgan gruplar üzerindeki baskıyı artırdığı söylenebilir. Salgın sürecinde kadınların emek piyasası ile zayıflayan ilişkileri ve artan bakım yükleri de gerek uluslararası kurumların raporlarında gerekse akademik çalışmalarda yoğunluklu olarak dile getiriliyor. Salgın koşulları dikkate alındığında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten, iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasını salgın koşullarında öncelikli hale getiren hükümet politikalarının da kadınların durumlarını toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında belirler nitelikte olduğu savunulabilir. Bu bağlamda, salgının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artırıcı etkisini iş ve aile yaşamını uzlaştırma odağında inceleyen makale, dünyanın farklı ülkelerinde salgının yarattığı olumsuz etkilere karşı toplumsal cinsiyet temelli politikaları odağına alıyor. Dünyada ve Türkiye'de kırılgan gruplar arasında yer alan kadınların salgın bağlamında emek piyasası ile zayıflayan ilişkilerini ve artan ev içi emek yükünü dikkate alan bir tartışma ortaya koyuyor.

¹ Dr, Yarı zamanlı öğretim üyesi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Yüksek Lisans Programı, Sosyal Politika Forumu Uygulama ve Araştırma Merkezi

² Araştırmacı, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Politika Forumu Uygulama ve Araştırma Merkezi

Makale Geliş Tarihi: 13.04.2021- Makale Kabul Tarihi:05.09.2021

Anahtar Kelimeler: “Kadın”; “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”; “Covid-19”; “Emek Piyasası”; “İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma”; “Bakım Yüğü”

COVID-19 Pandemic, Work and Family Reconciliation and Gender Inequalities: A Review

Abstract: The WHO declared COVID-19 a pandemic on March 12, 2020. Besides the economic and social devastation it caused, the pandemic has raised many questions concerning the current world order. The transformation of capitalism, the attitudes of welfare states in handling social and economic risks, and emergency measures are still at the forefront of the agenda. The pandemic did not impact all social segments equally, both in terms of health and social and economic aspects. It can be argued that the pandemic reveals and enforces already existing inequalities in various fields such as gender, labor market and social security, thus increasing the pressure on vulnerable groups. Women's weakening relations with the labor market and increasing care burden during the pandemic are also intensely expressed in the reports of international institutions and academic studies. Given these circumstances, it could be asserted that the government policies that favor gender equality and prioritize work and family reconciliation under the Covid-19 also determine the situation of women in terms of gender inequalities. In this context, this article examines the increasing effect of the Covid-19 on gender inequalities with a focus on work and family reconciliation and focuses on gender-based policies against the negative effects of the pandemic in different countries. It presents a discussion that concerns the weakening relations of women, who are amongst the most vulnerable groups in the world and Turkey, with the labor market and the increasing domestic care burden in the context of the pandemic.

Keywords: “Woman”; “Gender Equality”; “Covid-19”; “Labour Market”; “Work and Family Reconciliation”; “Care Burden”

Giriş

COVID-19 Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization*, WHO) tarafından 12 Mart 2020 tarihinde salgın ilan edildi. Eylül 2021 itibarıyla dünya çapında yaklaşık olarak 220 milyondan fazla doğrulanmış vaka sayısından bahsediliyor (WHO, 2021). Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın (SB) yayınladığı güncel verilere göre 5 milyonu aşkın vaka olduğunu biliyoruz (SB, 2021). Hiç kuşkusuz, salgın, içinde bulunduğumuz dünya düzenine dair birçok soruyu beraberinde getirdi. Kapitalizmin dönüşümü, refah devletlerinin toplumsal ve ekonomik riskler ile

mücadeledeki tutumları ve acil önlem politikaları tüm ülkelerin gündeminde ön sıralarda yer almaya devam ediyor. COVID-19 salgınına ilişkin verilerin sürekli olarak güncellendiği göz önünde bulundurulduğunda, salgının bugüne dek yol açtığı veya derinleştirdiği toplumsal ve ekonomik sorunlara yönelik araştırmaların sayısı da gün geçtikçe artıyor. Uluslararası raporlarda, salgının gerek sağlık açısından gerekse sosyal ve ekonomik açıdan toplumun her kesimini eşit derecede etkilemediği; toplumsal cinsiyet, emek piyasası ve sosyal güvenlik gibi çeşitli alanlarda halihazırda var olan eşitsizlikleri belirginleştirdiği, güçlendirdiği ve dolayısıyla kırılgan gruplar üzerindeki baskıyı artırdığı vurgusu yapılıyor (ILO, 2020a; OECD, 2020; Rogers, 1997; UNDP, 2020). Birleşmiş Milletler Kadın Teşkilatı'nın (*UN Women*) COVID-19 salgınının kadınlar üzerindeki etkilerini tahkik etmek amaçlı hazırladığı politika özetinde salgının etkilerinin kadınların hem hane içinde hem de iş yaşamında karşılaştıkları zorlukları ve eşitsizleri daha da vahim bir hale getirdiği vurgulanıyor (UN Women, 2020a).

Özellikle kadınların emek piyasası ile zayıflayan ilişkileri de gerek uluslararası kurumların raporlarında gerekse akademik çalışmalarda yoğunluklu olarak dile getiriliyor (ILO, 2020a; İlkaracan ve Memiş, 2020; Lüküslü ve Çelik, 2021; Memiş ve Kongar, 2020; OECD, 2020; UNDP, 2020). Uluslararası kuruluşların sunduğu güncel verilere göre kadınlar küresel ölçekte sağlık hizmetlerindeki iş gücünün takriben %70'ini, bakım alanındaki işgücünün ise %95'ini oluşturuyor (OECD, 2020; UN Women, 2020a). Dolayısıyla dünyada kadınların eğitim ve sağlık gibi sosyal iş kollarında, özellikle hizmet sektöründe sıklıkla rastlanan kayıt dışı işlerde çalışıyor olmaları salgından öncelikle etkilenen gruplar arasında olmalarına sebebiyet veriyor. Örneğin, salgının en çok etkilediği kırılgan gruplar arasında göçmen kadın ev işçilerinin bilhassa göze çarpan bir grup olduğu söylenebilir. Salgın başladığından bu yana 8,5 milyon göçmen kadın ev işçisinin gelir ve iş kaybına uğradığı Birleşmiş Milletler'in tespitleri arasında yer alıyor (UN Women, 2020b). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda salgının küresel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki kazanımları erozyona uğrattığını söylemek yanlış olmaz.

Salgın koşulları dikkate alındığında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten, iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasını salgın koşullarında öncelikli hale getiren hükümet politikalarının da kadınların durumlarını toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında belirler nitelikte olduğu söylenebilir. Salgın her ne kadar küresel bir problem olsa da ülkelerin salgın öncesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten iş ve aile yaşamının uzlaştırma yönündeki refah devleti politikaları ve özellikle bakım alanındaki düzenlemeler, salgın sürecinde kadınların emek piyasasında ve iş ve aile yaşamının dengesi yönünde yaşadıkları sorunları belirliyor.

Bu makale salgının küresel ölçekteki ekonomik ve toplumsal etkilerini dikkate alarak salgının Türkiye'de iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasına etkilerini ve bu bağlamda derinleşen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ele alıyor. Bu çerçevede, Türkiye'de salgının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artırıcı etkisini iş ve aile

yaşamını uzlaştırma odağında inceleyen makale, dünyanın farklı ülkelerinde salgının yarattığı olumsuz etkilere karşı toplumsal cinsiyet temelli politikaları da odağına alıyor. Dünyada ve Türkiye’de kırılgan gruplar arasında yer alan kadınların salgın bağlamında emek piyasası ile zayıflayan ilişkilerini ve artan ev içi emek yükünü dikkate alan bir tartışma ortaya koyuyor.

Bu bağlamda, ilk olarak iş ve aile yaşamının uzlaştırma literatürü ele alınacak ve salgına kadar olan süreçte dünyada öncelikli hale getirilen politikalar tartışılacaktır. Üçüncü bölümde COVID-19 salgınının kırılgan bir grup olarak kadınlar üzerindeki etkisi özellikle emek piyasası ile ilişkiler bağlamında tartışılacaktır. Dördüncü bölümde Türkiye’de salgının kadın istihdamına etkisi ve artan bakım emeği iş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları bağlamında incelenecektir. Bu bölümde ilk olarak Türkiye’de emek piyasası bağlamında kadınların yaşadığı kırılganlıklara, bununla birlikte salgının ev içi emeği üzerindeki etkilerine değinilecektir. İş ve aile yaşamı arasındaki ilişkinin emek piyasası ve hane arasında sınırların muğlak hale gelmesi ile kadınların, özellikle çocuklu genç kadınların yaşam fırsatları için yarattığı olumsuzluklar Türkiye bağlamında değerlendirilecektir. Ancak, salgının yarattığı toplumsal ve ekonomik krizlerin kırılgan gruplar üzerindeki etkisi hükümetlerin salgın ile mücadele politikalarının ne derece toplumsal cinsiyete duyarlı olduğuyula ilişkilidir. Bu bağlamda, beşinci bölümde dünyada ve Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten salgın politikaları tartışılacaktır. Sonuç bölümünde, Türkiye’de salgın sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten politikaların zayıf olmasının iş ve aile yaşamının uzlaştırılması yönünde yarattığı sıkıntıların altı çizilecektir.

İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma

Tarihsel süreçte teknolojik gelişme ve ekonomik küreselleşme ile farklılaşan çalışma koşulları, güvenceli istihdamdaki düşüş, alışılmışın dışında çalışma saatlerindeki artış, artan işsizlik oranları ve benzeri değişimler çalışma deneyimini giderek daha zorlu ve stresli hale getirdi (Taylor, 2001). Bu değişimlerin yanı sıra 20. yüzyılın ikinci yarısında farklılaşan aile biçimleri, çekirdek ailelerdeki artış ve beraberinde kadın istihdamındaki artış, kadınların üstlendiği iş ve bakım yükümlülüklerinin yönetimi açısından iş ve aile yaşamı dengesinin vurgulanmasına da yol açtı (Brannen vd., 2002). Bu süreçte özellikle batı ülkelerinde kadınların hızla ücretli istihdama katılımı ve çift gelirli hanelerdeki artış, ücretli ve ücretsiz emek arasındaki ayrımın eskisi kadar açık biçimde tanımlanamayacağını gösterdi ve buna bağlı sorunlar bir 'bakım krizi' olarak baş gösterdi (Fraser, 1994). 20. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa ülkelerinde hem benzer hem de farklı şekillerde ülkelerin refah rejimleriyle uyumlu olarak geliştirilen ve uygulanan iş ve aile yaşamının uzlaştırılması politikaları, ev içindeki ve çalışma hayatındaki sorumlulukların dengelenmesine olanak sağlamayı amaçlayan politikalar bütünü oluşturdu. Örneğin, İngiltere’de 1990’lı yılların sonunda iktidara gelen İşçi Partisi hükümeti iş ve aile yaşamı dengesine yönelik daha destekleyici bir söylem benimserken devletin

bu meselede rol alması gerektiğini vurguladı ve ebeveynlerin çocuklara yönelik bakımı ücretli işle birleştirmesini destekleyecek politikalar geliştirdi (Lewis vd., 2008). Aynı dönemde Almanya'da yeni iktidar olan Almanya Sosyal Demokrat Partisi ve Yeşil Parti arasındaki koalisyon anlaşmasının içerdiği politikalar arasında ailelerin koşullarını yeniden iyileştirmek için aile ödeneğinde artış ve çocuk bakımı ödemeleriyle ebeveyn iznine geçişin yeniden düzenlenmesi gibi bir dizi girişim öne çıktı (Abrahamson, 2007). Yine aynı dönemde, aileyi merkeze alan bir refah rejimine sahip Fransa'da iki veya daha fazla çocuğu olan ailelere verilen, fakat gelirle bağlantılı hale getirilmiş 'evrensel' aile yardımı kitlesel olarak karşı çıkılan bir uygulamaya dönüştü ve 1999 yılından itibaren yeniden iki veya daha fazla çocuğu olan tüm ebeveynlere ödenmeye başlandı (Abrahamson, 2007).

Kadınlar istihdama katılırken genellikle ev içi işlerde ve aile bireylerinin bakımında erkeklere göre daha fazla sorumluluk üstlendikleri için erkeklere nazaran iş ve ailenin getirdiği yükümlülükleri farklı şekilde tecrübe ettikleri gözlemlenebilir (Gatrell, 2004). Bu nedenle uzlaştırma kavramı ekseriyetle cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir dille ifade ediliyor olsa dahi kavramın büyük ölçüde sorumlulukların kadınlar ve erkekler arasındaki paylaşımı yerine kadınlar için ücretli ve ücretsiz işin 'uzlaştırılması' anlamına geldiği söylenebilir (Lewis, 2006). Bu bağlamda uzlaştırma politikalarının hedefleri arasında kadınların işgücüne katılımının artması ve en nihayetinde toplumların refah seviyesinin yükselmesi yer alıyor denilebilir (Ünlütürk-Ulutaş, 2015). Öte yandan bireysel performans ve rekabeti teşvik eden belirli mesleklerin istihdam ve bakımla uyumlu olmayan sektörler olarak nitelendirilmesi ile birlikte, özellikle vardiyalı çalışmayı içeren esnek çalışma modellerinin genellikle ebeveynlerden çok işverenlere fayda sağlayan ve öncelikle üretkenliği artırmanın bir yolu olarak sunuluyor (Crompton ve Birkelund, 2000). Bu sebeple piyasanın ihtiyaçları ve bakım sorunu arasındaki çatışma, hükümetlerin ve işverenlerin yaşam dengesi ve aile dostu politikayı çalışmak için gerçek bir taahhütte bulunmalarının zorluğuna da işaret ediyor (Crompton, 2002). Piyasanın yol açtığı bu dayatma mekanizmaları düşünüldüğünde pek çok kadının omuzlarına yüklenen ikili rolle baş etmesinin en temel yolu yarı zamanlı çalışmaktan geçiyor (Bang vd., 2000; Lewis, 2001). Böylelikle kadınlar kariyer beklentisi düşük, esnek veya yarı zamanlı, marjinal olarak da nitelendirilebilecek işleri tercih etmek durumunda kalıyor, ya da halihazırda nitelikli işlere sahip kadınlar bakım yükü nedeniyle kariyerlerini ikinci plana atmaya mecbur oluyor (Lewis ve Lewis, 1996). Kadınları işgücü piyasasına katılımlarına rağmen, ailenin temel bakım vereni olarak tanımlamaya devam eden geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine dair ideolojik varsayımlar ile daha da vahim bir tablo ortaya çıkarıyor (Crompton, 2001; Lewis, 2001; McKie, vd., 2001).

Türkiye'de de 2000'li yıllarda iş ve aile yaşamını uzlaştırmaya yönelik politikalar politika belirleyicilerinin gündeminde yer almaya başlamış, kadınların bakım ve ev içi sorumlulukları ile, işe dair sorumluluklarını dengelemesine yönelik kurumsal ve sosyal destek mekanizmaları ve yasal düzenlemeler hedeflenmiştir

(İlkkaracan, 2010). Örneğin, 2013 yılında önce “Kadın İstihdamı Paketi” olarak adlandırılan daha sonra ise “Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Dinamik Nüfus Yapısını Korumaya Yönelik Yeni Nüfus ve Aile Politikası” adını alan politika önerileri kamuoyuna sunulmuş, devamında iş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları işgücüne ve istihdama katılımın artması hedefiyle 10. Kalkınma Planı’nda yer almıştır (Ünlütürk-Ulutaş, 2015, p. 724). 2015 yılında ise “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” düzenlenmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nda değerlendirmeye sunulmuştur (Ünlütürk-Ulutaş, 2015, p. 725). Emek piyasası düzenlemelerinde yapılan önemli değişiklikler kadınların istihdama katılımını artırmaya yönelik değişiklikler gibi görünse de 2003 tarihli İş Kanunu ile getirilen esnek istihdam uygulamalarını teşvik eden, genellikle çalışma saatlerini ve alışılmadık iş sözleşmelerini içinde barındıran geniş bir politika bütünü olmanın ötesine geçememiştir (Akkan ve Serim, 2018). Aile iş yaşamını uzlaştırma politikalarının hayata geçirilmesinin kadın istihdamının artmasına katkı sağlayacağı düşünülürken, öte yandan bu uygulamaların ücretsiz ev içi ve bakım emeğinin erkekler ve kadınlar arasındaki adaletsiz dağılımını derinleştirebileceği, dolayısıyla kadınların tam zamanlı ve nitelikli iş bulmada erkeklerin gerisinde kalabileceği de öngörülmektedir (Ecevit vd., 2008; İlkkaracan, 1998; Toksöz, 2007; Ünlütürk-Ulutaş, 2015).

Diğer bir deyişle, Türkiye’de halen sosyal ve siyasi alanda geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin baskın bir ideoloji olarak savunulduğu düşünüldüğünde, uzlaştırma stratejilerinin hane içi ve bakım sorumlulukları için refah temini sağlamaktansa çoğunlukla kadınların ücretli ve ücretsiz emeği dengelemesi için fırsat yaratma üzerine kurulu olduğu gözlemlenebilir (Ermış-Mert, 2018). Bu çerçevede Türkiye’deki kadınlar hali hazırda işgücü piyasasına katılım açısından en kırılgan gruplar arasında yer alırken, salgın sürecinde emek piyasası ile ilişkileri zayıfladı ve yıllar içindeki istihdama katılım yönündeki kazanımlar kaybedildi. Salgın kadınların hem ev içi hem de ev dışı yaşamlarını olumsuz yönde etkilemeyi sürdürüyor.

COVID-19 ve Dünyada İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması

ILO’nun geçtiğimiz yıl yayınladığı verilere göre 2020’de 2 milyardan fazla işçi geçimini kayıt dışı ekonomiden sağlıyordu (ILO, 2020b). Bu sayı, dünya çapında çalışanların %62’sine karşılık geliyor. Kayıt dışı istihdam, düşük gelirli ülkelerde toplam istihdamın %90’ını, orta gelirli ülkelerde %67’sini ve yüksek gelirli ülkelerde %18’ini temsil ediyor (ILO, 2020b). COVID-19 krizinin başlarında ILO, 1,6 milyar kayıt dışı çalışanın salgından en ciddi şekilde etkilenenler arasında olacağını ve salgının ilk aylarında kazançlarının %60’ını kaybedeceklerini öngördü (ILO, 2020a).

ILO bunun küresel olarak kayıt dışı çalışanlar arasında göreceli yoksulluk düzeylerinde %26'dan %59'a keskin bir artışa ve düşük gelirli ülkelerde kayıt dışı çalışanlar arasında %18'den %74'e varan şaşırtıcı bir artışa yol açacağını öngördü (ILO, 2020). Öyle ki salgının en vahim etkilerinin yaşandığı ve kayıt dışı istihdamın yaygınlığının yüksek olduğu bölgelerde, gelir yoksulluğunun azaltılmasındaki ilerlemede 30 yıl geriye gidileceği düşünülüyor (Sumner vd., 2020).

Tüm dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde çalışan kadınların önemli bir kısmının emek piyasası içerisinde de erkeklere oranla düşük gelir getiren ve sosyal güvenceden yoksun, kayıt dışı işlerde çalışıyor oldukları göz önünde bulundurulduğunda, kadınların salgının ekonomik etkilerine de çok daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir (UN Women, 2020a). Birleşmiş Milletler Kadın Teşkilatı'nın verilerine göre Güney Asya'da tarım dışı işlerde çalışan kadınların %80'i kayıt dışı ekonomiye dahilken bu oran Latin Amerika'da %54, Sahra Altı Afrika'da ise %74 olarak belirtiliyor (Un Women, 2015: 103). Nitekim, Kayıt Dışı İstihdamda Kadınlar: Küreselleşme ve Örgütlenme Ağı (*Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing*, WIEGO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (*International Labor Organization*, ILO) iş birliğinde hazırlanan küresel ölçekte kayıt dışı istihdam istatistikleri raporundaki veriler de bu öngörüğü destekler nitelikte denilebilir. Kadınlar ve erkekler arasındaki yoksulluk oranları karşılaştırıldığında ise gelişmekte olan ve en yüksek yoksulluk oranına sahip çoğu ülkede kayıt dışı istihdama dahil kadınların daha yüksek bir yoksulluk oranına sahip olduğu ortaya konuyor (Florence vd., 2019).

Kayıtlı istihdam da düşünüldüğünde salgının etkisini gösterdiği ve dolayısıyla işten çıkarmaların, zorunlu ücretsiz izin ve benzeri uygulamaların yoğunluklu olarak rastlandığı hizmet sektöründe kadın çalışanların yoğunlukta olması, özellikle hanesinin geçimini sağlayan kadınlar açısından göz ardı edilemez bir kapasite sorunu oluşturuyor (UN Women, 2020a). Bu kapasite sorunu alternatif destek mekanizmalarına erişimi olan veya olmayan; sınıfsal, etnik ve kültürel açıdan toplumun farklı kesimlerinde yer alan kadınlar arasında da farklılık gösteriyor. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun (*United States Bureau of Labor Statistics*) açıkladığı veriler incelendiğinde Şubat ve Eylül 2020 aralığında Amerikan ekonomisi 11 milyondan fazla iş kaybederken işgücündeki Latin kadınların sayısının yaklaşık %8, siyahi kadınların %6 ve beyaz kadınların %3 düşüş gösterdiği görülüyor (U.S. Bureau of Labor Statistics, 2020). Kadınların salgın sürecinde erkeklere oranla yüksek risk grubunda yer almalarına yol açan bir diğer faktör ise meslek dağılımındaki cinsiyet ayrımı. Başta da belirttiğimiz gibi, WHO'nun açıkladığı verilere göre dünya genelinde sağlık işgücününün %70'ini kadınlar oluşturuyor (Boniol vd., 2019). Özellikle sürekli olarak sahada çalışan hemşire, hasta bakıcı ve halk sağlığı sorumlusu kadınlar virüse görece daha fazla maruz kalma riski taşıyor. Aynı zamanda kadınların sayıca fazla olduğu sağlık hizmeti veren kurum çalışanları, temizlik ve yemek hizmeti sorumluları gibi iş kolları da bu risk grubuna dahil ediliyor. Yani, COVID-19'un yayılmasını önlemek

amacıyla uzaktan çalışma doğrultusunda alınan önlemler düşünüldüğünde hizmet sektöründe çalışan kadın işçiler evden çalışma olasılığı en düşük gruplar arasında yer alıyor.

Salgın sürecinde kayıtlı istihdam bağlamında ilk akla gelen uygulamalardan biri hem küçük hem de büyük ölçekli işletmelerde görülen ve devlet teşviki ile uygulamaya konan esnek çalışma düzenlemesi. İlk bakışta bu düzenleme her ne kadar kadınların iş ve aile yaşantısı arasında denge kurmasına yardımcı olacak bir uygulama gibi görünse de esnek çalışmanın, özellikle toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumluluklarına ilişkin önceden var olan görüşlerin muhafaza edildiği toplumlarda hem işgücü piyasasında hem de evde toplumsal cinsiyet rollerini gelenekselleştirme potansiyeline sahip olduğu göz ardı edilmemelidir (Chung ve Van der Lippe, 2020). Esnek çalışma üzerine yapılan araştırmaların bulgularına göre erkekler esnek çalışmayı iş yoğunluklarını ve çalışma saatlerini düzenlemek gibi performans artırıcı/prim getirici amaçlar için kullanırken kadınlardan esnek çalışma düzeninde hane içi sorumluluklarını artırmaları bekleniyor (Chung, 2017; Lott ve Chung, 2016). Bu bağlamda ILO, COVID-19'un çalışma yaşamı üzerindeki olası etkilerine ilişkin değerlendirmelerini sunduğu bilgi notunda salgının küresel ekonomi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri hafifletmek ve daha da önemlisi çalışanlar ve aileleri üzerindeki baskıyı azaltmak için alınacak önlemlerin önemini vurguluyor. Bu önlemler içerisinde başta hastalığın önlenmesi, sonrasında da hastalık ya da azalan ekonomik faaliyet sebebiyle yaşanan gelir kaybının önlenmesi geliyor (ILO, 2020a).

İş yaşamındaki kriz ve beraberinde getirdiği güçlüklerin yanı sıra bakım emeği halihazırda geleneksel ekonomik verimlilik göstergeleri kapsamında değerlendirilmediği için çoğu zaman önemli ölçüde göz ardı ediliyor (Garijo, 2020). Buna rağmen güncel veriler ışığında kadınların küresel ölçekte ve yaş grubuna bakılmaksızın ücretsiz bakım ve ev içi emeğinin %75'inden sorumlu olduğu biliniyor (Moreira da Silva, 2019). COVID-19 bağlamında ise Avrupa Komisyonu'na bağlı Ortak Araştırma Merkezi'nin (*Joint Research Center, JRC*) Nisan 2020'de yayınladığı *COVID-19 krizi Avrupa'daki mevcut cinsiyet ayrımlarını nasıl etkileyecek?* başlıklı raporu salgının hem hane içinde hem de dışında bakım sorumluluklarını benzeri görülmemiş bir biçimde arttırdığını vurguluyor (Blaskó vd., 2020). Rapor her ne kadar Avrupa Birliği (*European Union, EU*) üye ülkelerini kapsayan bir değerlendirme sunsa da bahsi geçen problemlerin toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin daha belirgin görüldüğü gelişmekte olan ülkeler için de açıklayıcı nitelikte olduğu varsayılabilir. Rapora göre kadınlar zaten geleneksel olarak ücretsiz ev içi iş ve bakım emeğinde orantısız şekilde rol aldıkları için, salgın döneminde artan sorumlulukların büyük bir kısmını da üstlenmeleri riskiyle karşı karşıyalar. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (*United Nations Children's Fund, UNICEF*), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO*) ve WB'nin ortaklaşa yürüttüğü COVID-19'a karşı ulusal tepkilerle ilgili eğitim bakanlıkları anketinden elde edilen veriler, salgın süresince uygulamaya konan zorunlu sosyal mesafe ve

karantina düzenlemeleri neticesinde tüm dünyada okulların ve çocuk bakım kurumlarının kapanmasıyla yaklaşık 1,52 milyar öğrencinin evde kaldığını gösteriyor (UNICEF, UNESCO, WB 2020). Okulların ve çocuk bakım kurumlarının kapanması ve salgından dolayı ilave desteğe ihtiyaç duyan yaşlı ve hastalar da göz önünde bulundurulduğunda, bu hanelerdeki ev içi iş ve bakım yükü büyük ölçüde artmış durumda ve bu durum özellikle hanesinin geçimini sağlamakla yükümlü bekar anneler için kaçınılmaz bir risk oluşturuyor (Blaskó vd., 2020). Salgının yarattığı bakım krizi öncesinde de birçok kadın 'çifte vardiya' olarak adlandırılabilir bir düzende çalışıyordu fakat salgından ötürü okulların ve çocuk bakım kurumlarının kapanması halihazırdaki sorunların katbekat artmasına yol açtı denilebilir.

Bakım sorumluluklarının aynı zamanda bir sağlık riskine dönüştüğü salgın sürecinde, bakım yükü açısından kadınların salgın öncesi faydalandığı büyükanne, arkadaş, komşu gibi destek mekanizmalarının da bir alternatif olmaktan çıktığı öngörülebilir (King, 2020). OECD'nin geçtiğimiz yıl hazırladığı rapor birçok toplumda annee ve babaannelerin üstlendiği çocuk bakımının da tehlikeye girdiğinin altını çiziyor ve bu çerçevede yaşanacak bakım sorunlarına dikkat çekiyor (OECD, 2020). Bir başka deyişle, bir yandan kadınlar bu süreçte kurumsal hizmetlere erişimlerini ve aile desteklerini yitirirken, diğer yandan virüsün bulaştığı kişi sayısı arttıkça evde bakım ihtiyacı da artıyor ve ek bakım sorumluluklarının da orantısız şekilde kadınlar tarafından üstlenilmesine yol açıyor (Blaskó et al., 2020). Yine Birleşmiş Milletler Kadın Teşkilatı tarafından hazırlanan ve bakım ekonomisi üzerine yoğunlaşan bir başka politika özetinde karşılıksız bakım ve ev içi emeğin bir yandan aileleri ve toplulukları ayakta tutarken bir yandan da ekonomik kalkınmaya önemli katkı sağlamasına rağmen COVID-19 gibi kriz dönemlerinde ekonomik ve sosyal politika yapımında görünmez kılındığına ve ihmal edildiğine dikkat çekiyor ve küresel ölçekte kadınların erkeklerden üç kat daha fazla ücretsiz bakım ve ev içi işleriyle uğraştığını vurguluyor (UN Women, 2020b). Salgın sürecinde emek piyasası ilişkileri ve iş ve aile yaşamı uzlaştırılması bağlamında Birleşmiş Milletler Kadın Teşkilatı'nın yaptığı çalışmaya göre kadınlar erkeklere kıyasla daha fazla oranda ücretsiz izin kullanıyorlar ve bu durumun ilerleyen süreçte kadınların emek piyasası içindeki pozisyonlarını olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmaz. Çalışma, bu durumu kadınların üstlendikleri işlerin ikincil görülmesi, kadınların ev içinde artan iş yükünü sırtlanmalarının beklenmesi ve kadınların işverenleri tarafından daha az tercih edilebilir hale gelmesi gibi sebeplerle ilişkilendiriyor (UN Women, 2020a). Bu bağlamda, kadınların yaşam seyri de emek piyasası ile ilişkilerini belirler nitelikte denilebilir.

Salgının başlangıcından bu yana pek çok sektörde yer alan kadın çalışanlar, özellikle aile reisi konumunda olanlar; iş, çocuk bakımı, evde eğitim, yaşlı bakımı ve ev işlerini de dengelemekle mükellef bir konumda bulunuyorlar (Bhatia, 2020). COVID-19 salgını genel anlamda istihdamın parçası olan tüm kadınları iş ve aile dengesini korumaya mecbur bırakırken ülkeden ülkeye çeşitlilik gösteren ancak

yetersiz destek mekanizmaları da kadınların yaşadığı eşitsizlikleri derinleştiriyor (Fisher vd., 2020). Sonuç olarak, ücretli ve ücretsiz emeğin kadınlar ve erkekler arasında orantısız bir şekilde paylaşılıyor olması, dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin artarak sürmesine yol açıyor. COVID-19'un etkilerinin toplumsal cinsiyete göre farklılaşmasının önüne geçmek için ise öncelikle bu eşitsizliklerin dikkate alınması kritik derecede önem taşıyor. Salgın öncesinde kayıtlı işgücünün bir parçası olarak emek piyasasına dahil olan, yüksek gelir grubuna mensup kadınların durumu ile kayıtlı işgücüne erişimi olmayan, güvencesiz iş kollarında çalışan, halihazırda yoksul kadınların salgından aynı şekilde etkilenmiyor olması da bir diğer önemli sonuç olarak karşımıza çıkıyor. Yani, bu demek oluyor ki kadınlar her ne kadar toplumsal cinsiyete dayalı olarak kırılgan gruplar arasında sınıflandırılrsa dahi yaşadıkları eşitsizliklerin sınıfsal boyutları yer yer göz ardı edilebiliyor.

COVID-19 ve Türkiye’de İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması

Türkiye’de salgın öncesinde de kadınlar, özellikle genç kadınlar ekonomik ve toplumsal risklerin etkilerine açık kırılgan gruplar arasında yer alıyor ve istihdam politikalarında öncelikli müdahale edilmesi gereken bir grup olarak nitelendiriliyordu. (Akkan ve Serim 2018; İlkaracan ve Bayar, 2020; Memiş ve Kongar, 2020). Her ne kadar son yıllarda edinilmiş kazanımlar söz konusu olsa da Türkiye’deki bakım hizmetlerinin kısıtlılığı ve okul öncesi eğitim kurumlarına devamın göreceli olarak düşüklüğü dikkate alındığında Türkiye salgına kadınların emek piyasasına katılımının düşük olduğu bir ülke olarak yakalandı. Kadınların emek piyasasına katılımları ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması alanlarında Türkiye’nin son 20 yıldır kat ettiği yol düşünüldüğünde, salgının başlangıcına dek elde edilen kazanımların kaybedildiği ve toplumsal cinsiyet temelli ancak sınıf ve diğer toplumsal pozisyonlar ile kesişen eşitsizliklerin daha vahim bir hal aldığı söylenebilir. Nitekim, Türkiye’de salgın süresince yapılan ampirik çalışmalar ve Türkiye’yi konu alan uluslararası raporlar, kadınların salgının emek piyasasında yarattığı krizlerden daha fazla etkilendiğini gösteriyor (Bayar vd., 2020; Bhatia, 2020; Eroğlu ve Gençay, 2020; Kalaylıoğlu, 2020).

COVID-19 ve Kadın İstihdamı

Salgın başladığından bu yana hem emek piyasası ile bağları kopan kadınların oranının erkeklere göre daha yüksek olduğunu, hem de çocuk, yaşlı, hasta bakımı ve ev işlerine olan ihtiyacın artması ile birlikte kadınların ev içindeki yüklerinin arttığını araştırmalar gösteriyor (BETAM, 2020; DİSK-AR, 2020; EVIDSEN, 2020). Birleşmiş Milletler Kadın Teşkilatı’nın Türkiye genelinde 1508 kişi ile (759 kadın, 749 erkek) 19-25 Nisan 2020 tarihlerinde telefon üzerinden görüşmeler ile yürüttüğü anket çalışmasına göre salgın sırasında kadınlar erkeklere göre daha fazla

iş kaybı yaşadı. Araştırma hem maaşlı çalışan hem de iş yeri sahibi kadınları kapsıyor. Anket sonuçlarına göre işlerini kaybeden kadınların oranı %18,8 iken, işini kaybeden erkeklerin oranı %14,2'dir. Daha çarpıcı bir sonuç ise kendi iş yerine sahip ve çalışanı bulunan kadınların iş kayıpları; erkekler için bu oran %8,7 iken kadınlar için %20'yi buluyor (Kalaylıoğlu vd., 2020).

Türkiye'de kadınların istihdama yıllar için de iyileşme göstermek ile birlikte, COVID-19 öncesi de OECD ülkelerinin ortalamasının altında kalan düşük bir katılım oranından bahsedebiliriz. Mevsim etkisinden ayrılmış temel işgücü göstergelerine göre kadınların (15+ yaş) işgücüne katılma oranları 2018 ve 2019 yıllarının son çeyreklerinde %34,1 seviyesineyken, istihdam oranları sırasıyla %29,2 ve %28,6'dır (TÜİK, 2021). 2020 yılı için açıklanan verilere baktığımızda ise aynı kategoride işgücüne katılma oranı son çeyrekte %30,9'a, istihdam oranı ise %26,5'e gerilemiştir. Aynı yıllarda OECD ülkelerinin ortalamasına bakıldığında hem işgücüne katılım hem de istihdam oranları %60'ın üzerinde seyretmektedir (OECD; 2021). Emek piyasasında farklı yaş gruplarına odaklandığımızda genç ve çocuklu kadınların en kırılgan gruplardan biri olduğu göze çarpıyor. TÜİK verilerine göre 2019 yılında hanesinde 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranı %26,7, erkeklerin istihdam oranı ise %87,3 (TÜİK 2020).

Salgın ile birlikte emek piyasasına katılımları kadınlara göre kat ve kat yüksek olan erkeklerde daha şiddetli bir çöküşe dikkat çekilmekte, ancak bununla birlikte dönemsel toparlanmalar da söz konusu; kadınlar için ise emek piyasasından salgın sürecinde kopuş son 20 yılın kazanımlarına dönüşü geciktirecek, uzun soluklu bir kadın istihdamı sorununa işaret ediyor (Gürsel vd., 2020). Salgının getirdiği en büyük sorunlardan biri kişilerin, özellikle kadınların, emek piyasasının dışına çıkması ve hanelerin %30'unda gelir kayıplarının yaşanması olarak ifade ediyor (Aydın-Düzgüt vd., 2020). Öte yandan salgın sürecinde Türkiye'de çalışan kadınlar kadar çalışmayan kadınların da salgının yarattığı koşullardan ciddi şekilde etkilendiği ve bu durumun kadın yoksulluğu oranlarına yansıtacağı yönünde öngörüler de önem kazanıyor (Bayar vd., 2020). Salgın öncesi dönemde genç kadınların emek piyasasındaki kırılgan gruplardan biri olduğu çeşitli çalışmalar ile vurgulandı (Akkan ve Serim 2018; Kuvvetli-Yavaş 2021). Ayrıca, Türkiye'de 'ne eğitimde ne istihdamda' (*not in education, employment or training*, NEET) olan genç konumunda olmanın toplumsal cinsiyet boyutu ve genç kadın olmak ile ilişkisi birçok çalışma ile ortaya kondu (Çelik ve Lüküslü, 2012; Lüküslü ve Çelik, 2021; Development Analytics, 2020). Araştırmalar ne eğitimde ne istihdamda olan genç kadınların ev içi emek ve bakım yüklerine dikkat çekiyor (Buitrago Hernandez vd., 2019; Carcillo vd., 2015; Chen, 2011; Erdoğan vd., 2017). COVID-19 ile birlikte genç kadınların ne eğitimde ne de istihdam olma oranını oranın daha da yükseldiği gözlemlenebilir. 20-24 yaş grubundaki kadınların arasında ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı 2019 yılında %46,5 iken, 2020 yılında bu oran %48,1'e çıkıyor. 25-29 yaş arasında ise bu oran daha da yükseliyor ve 2019 yılında %53,7 iken 2020 yılında %56,2'ye çıkıyor (TÜİK, 2021). NEET verileri bir yandan 25-29 yaş arası kadınların

tamamen ev içi emeğe mahkum olduğunu gösterirken öte yandan salgının genç kadınları emek piyasasının dışına ittiğine dair önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkıyor.

COVID-19 ve Ev İçi Bakım Yükü

Ev içi emek ve bakım sorumluluklarının kadınların emek piyasası ile ilişkilerinin temel belirleyicisi olduğu birçok araştırmanın ortaya koyduğu çok temel bir bulgu olarak karşımıza çıkıyor (Memiş vd., 2012; Toksöz, 2007). TÜİK verilerine de yansıdığı gibi, işgücüne dahil olmayan kadınlar (15+ kadın nüfusun %70'i) dahil olmama sebebi olarak ev işleriyle meşguliyeti gösteriyorlar. Bu oran 2020 yılı itibariyle %47 olarak belirtiliyor (TÜİK, 2021). COVID-19 bağlamında ev içi emeğin ve bakım yükünün katlanarak artması toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları açısından özellikle dikkate değer bir konu. Başta da belirttiğimiz gibi ev içi emeğin nasıl bir yük olabileceği ve kadınların yaşamlarını sadece emek piyasası ile ilişkileri açısından değil her açıdan nasıl etkileyebileceği salgın sürecinde oldukça fazla görünürlük kazandı. Deniz Kandiyoti *Gazete Duvar*'da Ezgi Başaran'a verdiği röportajda, kadınların yaşamından okul, kreş gibi kurumlar ve Türkiye gibi ülkelerdeki nesiller arası destek mekanizmaları çıktığında kadınların yaşamlarının nasıl daha da kırılğan hale geldiğine işaret ediyor. Kandiyoti bu alternatif destek mekanizmalarını normal koşullarda görünür olmayan, üzerine düşünmediğimiz hatta 'varlığını idrak etmediğimiz' hizmetler olarak tanımlıyor (*Gazete Duvar*, 30 Nisan 2020). Salgın öncesinde annelerin çocuklarını birkaç saatliğine de olsa bir akrabalarına emanet edebilmeleri veya çocuklarını resim, müzik, spor gibi sosyal faaliyetlerle uğraştıkları toplum merkezlerine bırakabilmeleri Kandiyoti'nin bahsettiği bu mekanizmalara örnek olarak gösterilebilir. Kandiyoti bu durumu şöyle açıklıyor: "Sosyolojide bu bir kuraldır: Bir sistem normal çalıştığında bileşenlerini ve nasıl çalıştığını anlamazsınız. Ancak kriz ve çöküş anlarında bu kurumlar kendilerini belli eder. İşte günlük hayat böyle irili ufaklı, resmi ve gayri resmi mekanizmalarla örülü" (*Gazete Duvar*, 30 Nisan 2020).

Kandiyoti'nin 'gayri-resmi duraklar' olarak adlandırdığı bu mekanizmalar kadınların ev içindeki hareket kabiliyetini artırıyor ve kendilerine zaman ayırabilmelerini sağlıyordu (*Gazete Duvar*, 30 Nisan 2020). Bu bağlamda hiç kuşkusuz kadın ve erkekler arasındaki zaman kullanım farklılıkları, iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasında ve ev içi emeğin paylaşımında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gözler önüne seren en çarpıcı veriyi sunuyor. Salgın öncesi dönemde, Türkiye'de kadınlar ortalama olarak ev işi ve ev halkı bakımına günde yaklaşık 4 saat harcarken, erkekler günde yaklaşık 1 saat ayırmaktaydı. Küçük çocuklu ailelerde bu fark günde 6 saatin üzerine çıkıyor (TÜİK, 2016). COVID-19 salgını sürecinde kadınların ev içi bakım yüklerinin erkeklere göre dikkate değer biçimde arttığını zaman kullanımı üzerine yapılan çalışmalarda görmek mümkün (Memiş ve İlkaracan, 2021). Memiş ve İlkaracan'ın (2021) KONDA araştırma şirketinin yaşam standartları çalışması kapsamında Mayıs 2020 yılında yapılan anketine

eklenen zaman kullanımını sorularına dayanarak yaptıkları analizin ortaya koyduğu üzere ev içi emek için harcanan saat salgın sırasında hem kadın hem erkek için artıyor. Kadınlar özelinde ev içi emeğe harcanan zamanın iki katına çıktığı gözlemleniyor (gün içinde 2.85'ten 4.49'a çıkıyor). Memiş ve İlkaracan'ın (2021) çalışmasının ortaya koyduğu bir diğer önemli bulgu ise kadınların buldukları konuma ve çocuklu olup olmamalarına göre hem iş yüklerinin hem de ev içi emeğe ayırdıkları zamanın artıyor olması. Benzer şekilde Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği'nin *Salgında Kadın Olmak* araştırma raporunda da COVID-19 salgını öncesi ve sonrasında kadınların ev içi emeğine günlük ayırdıkları zaman ele alınıyor. COVID-19 salgını öncesi kadınların %15,9'u ev içi işlere 4 saat üzeri zaman ayırırken, salgın döneminde 4 saat üzeri zaman ayıranların oranının %41,80'e çıkmış olması bu raporun yansıttığı çarpıcı sonuçlardan biri olarak değerlendirilebilir (Eroğlu ve Gençay, 2020).

COVID-19 salgını sırasında yapılan araştırmalarda ortaya çıkan ve dünyada da güncel bir tartışma konusu olan bir diğer konu ise, erkeklerin ev içi işlere ayırdıkları zamanın salgın sürecinde artış göstermesidir. Memiş ve İlkaracan'ın sunduğu zaman kullanım verilerine göre erkeklerin de ev içi zamana harcadıkları süre neredeyse 3 katına çıkıyor (Memiş ve İlkaracan, 2021). Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği'nin çalışmasına göre erkeklerin ev işlerinden daha çok çocuk bakımı ile ilgilenmesi de burada üzerinde durulması gereken bir konu olabilir. Öyle ki 0-6 yaş arası çocuğu olan kadınların eşlerinin çocukların bakımı ile ilgili sorumlulukları üstlenmelerinde salgın sonrası %8,2 ila %16,5 arasında bir artış söz konusu (Eroğlu ve Gençay, 2020). Benzer şekilde Hızıroğlu-Aygün vd. (2021) salgın döneminde (Eylül ve Ekim 2020) gerçekleştirdikleri araştırmada ev içi iş ve çocuk bakımı sorumluluklarının salgın ile birlikte arttığını söyleyen erkeklerin oranının da arttığına işaret ediyor. Erkek katılımcılardan eşleriyle ev işlerini paylaştıklarını açıklayanların oranı %13'ten %18'e çıkarken aynı oran kadınlar için %10'dan %16'ya çıkıyor (Hızıroğlu-Aygün vd., 2021). Araştırmanın bir çarpıcı verisi erkeklerin ev içi iş ve çocuk bakım sorumluluklarının artmasına karşılık kadınların sorumluluklarında istatistiksel olarak anlamlı bir değişimin olmamasıdır. Bu durumun salgın temelli bir sebebi olabilir, ancak şunu da unutmamak gerekir ki salgın öncesi erkeklerin kadınlara göre ev içi işlere harcadıkları süre oldukça düşüktü. Bu bağlamda da her ne kadar erkeklerin zaman kullanımında artış görülse de kadınların ev içi işlere harcadıkları zaman katlanarak arttığı için aradaki fark yine kayda değer olmayı sürdürüyor.

Daha önce bahsi geçen uluslararası raporların yaptığı bir diğer vurgu da ilkokulların, okul öncesi kurumların ve kreşlerin kapanması ile birlikte kadınların ev içi yüklerini arttırdığı yönünde. Bu çerçevede Türkiye'de 16 Mart 2020 tarihinde tüm okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarının 1 Haziran tarihine dek kapatıldığını biliyoruz. İlkaracan ve Memiş'in (2021: 303) analizlerine göre Türkiye'de zaten kurumsal çocuk bakım hizmetleri gelişmiş olmadığı için ve okul öncesi eğitim kurumlarına giden çocukların sayıları da son yıllarda artmış olsa bile halen düşük

olduğu için asıl etkiyi ilkokulların kapanması yaratıyor. 2018 verileri ile karşılaştırıldığında, 6-9 yaşında çocuğu olanın ev içi emeğe gün içinde harcadığı zaman 0,94, 10-14 yaşa arası çocuğu olanının harcadığı zaman ise 1,55 saat artıyor. Aynı göstergeler erkekler özelinde gün başına sırasıyla 0,50 ve 0,98 saat artış gösteriyor (İlkkaracan ve Memiş, 2021: 303).

Türkiye’de çocuk bakım hizmetlerinin kurumsallaşmamış olması ile birlikte birçok aile hizmetleri özel bakım kurumlarından veya ev içi bakım elemanlarından alıyorlar ya da aile büyükleri (anneanne ve babaanneler) çocuk bakımında rol oynuyor (Akkan, 2018). Tam da bu sebeple salgının getirdiği en önemli zorluklardan biri tüm bakım kaynaklarının ve ağlarının aynı anda ailelerin elinden alınması olarak karşımıza çıkıyor. Burada da bir toplumsal cinsiyet boyutundan bahsetmek mümkün. Örneğin, Memiş ve Kongar’ın (2020) çalışması, ebeveynlerin bakımı dışında kurum temelli çocuk bakım düzenlemeleri olduğunda ev içi bakımda toplumsal cinsiyet farkının azaldığına dikkat çekiyor. Bu bağlamda salgının hem ev içi ve hem de ev dışı tüm bakım düzenlemelerini etkilediği gözlemlenebilir. Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği’nin çalışmasına göre ev işleri için yardımcı alanların oranı %12,5’ten %2’ye düşerken ev dışından bakım için kurumsal destek alanların oranı %4,1’den %1,6’ya iniyor (Eroğlu ve Gençay, 2020: 156). Elbette bu oranlardaki düşüş Türkiye’nin zaten aileye dayalı sosyal politika anlayışını da gözler önüne seriyor; yani aile içinde kadının kriz ortamında bu rolü üstlenmesi salgın sürecinde de bir beklenti haline gelmiş oluyor. Kandiyoti’nin de röportajında belirttiği üzere bu bağlamda da kurumsal çocuk bakım hizmetleri zayıf olsa bile farklı çocuk bakım düzenlemeleri olan aileler salgın sürecinde tüm bu bakım ağlarından mahrum kalmış oluyorlar. Bu mahrumiyet de kadınların ev içi bakım yüklerinde artışa, yani erkeklerin bakım sorumlulukları artsa dahi kadınların sorumluluklarında azalma görülmediğine işaret ediyor. Türkiye’de ücretsiz bakım desteği gibi mekanizmaların hayata geçirilememesi de bu süreci kadınlar için çok daha olumsuz bir hale getiriyor.

Kadınların bakışını yansıtan araştırmalar da kadınların ev içi iş yüklerinin artması nedeniyle yaşadıkları zorlukları öne çıkarıyor. Salgın sırasında yaşanan zorluklar söz konusu olduğunda kadınların %77’si (erkeklerin %47’si) ev işi yükünün artışına işaret ediyor (Kalaylıoğlu vd., 2020). Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği’nin çalışması da benzer bir sonuç veriyor; kadınların %71,5’i bakım ve ev işlerinde zorlandıklarını dile getirirken; %28’i eşlerinden destek alırken %24’ü çocuklarından destek aldıklarını belirtiyor (Eroğlu ve Gençay, 2020: 87). Memiş’in (2020) yaptığı çalışmada da firmalarda çalışan kadınlar ve erkekler arasında iş ve aile yaşamının uzlaştırılması konusunda yaşanan zorluklara ilişkin belirgin farklılıklar olduğunu ifade ediyor. Araştırma kapsamındaki işletmelerin hemen hemen hepsinde kadınlar en çok zorlandıkları konunun ev işlerinin yanı sıra çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi bakım sorumlulukları olduğunu belirtiyorlar. Halihazırda kız çocuklarının ev işlerinde ve bakım işlerinde annelerine destek olduklarına dair veriler (Akkan, 2019) salgın sürecinde de kadınların daha belirgin

biçimde kızlarından yardım istemesini doğrular nitelikte. Memiş'in (2020) araştırmasında da benzer biçimde kadınların %72'si kızlarından destek aldığını dile getiriyor. Salgının ilerleyen süreçlerinde bu oranların daha da artmış olması ve hatta halen süregelen kısıtlamalar nedeniyle artış gösteriyor olması da öngörülebilir. Bu veri aynı zamanda kız çocuklarının okullaşması bağlamında da epey çarpıcı neticelerin de önünü açıyor ve bu alanda çok daha fazla çalışma yapılmasının gerekliliğini vurguluyor.

COVID-19 ile Mücadele ve Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Gözeten Politikalar

Başta da belirttiğimiz gibi salgının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini olumsuz yönde etkilemesi ülke politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği öncelikleri ile yakından ilişkilidir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (*United Nations Development Program*, UNDP) COVID-19 Küresel Toplumsal Cinsiyet Müdahalesi İzleme Aracı (*COVID-19 Global Gender Response Tracker*) karşılaştırmalı bir biçimde veri sunan önemli bir kaynak olarak öne çıkıyor (UNDP, 2020). Bu internet temelli kaynak, ülkelerin COVID-19'a yönelik acil politika önemlerinin toplumsal cinsiyet duyarlılığını ortaya koyuyor. . COVID-19 Küresel Toplumsal Cinsiyet Müdahalesi İzleme Aracı'na göre dünyada toplam 3112 acil politika önemi alınmışken bunların yalnızca 1299'u toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip (UNDP, 2020). Bu bağlamda kıtalar arası dağılım şöyle: Afrika 212, Kuzey ve Güney Amerika 360, Asya 281 Avrupa 361 ve Okyanusya 85 toplumsal cinsiyeti gözetemeyen önlem alıyor. Burada kullanılan 3 gösterge; *kadına yönelik şiddet, ev içi karşılıksız emek ve kadınların ekonomik güvencesi* olarak sıralanabilir. 187 ülkede toplumsal cinsiyet duyarlı öneme bakıldığında, karşımıza ağırlıklı olarak kadına yönelik şiddete karşı alınan önlemler çıkıyor. Kadına ve çocuğa yönelik şiddetin COVID-19 sürecinde arttığına dair ülkelerden gelen veriler, hükümetlerin toplumsal cinsiyeti gözetemeyen politikaları bağlamında kadına yönelik şiddet ile mücadele programlarının öncelikleme gerekliliğine işaret ediyor. Kadına yönelik şiddet en temel toplumsal cinsiyet meselesi olmayı sürdürürken, salgın bu meselenin aciliyetini ve vahametini daha da görünür hale getiriyor COVID-19 Toplumsal Cinsiyet Müdahalesi İzleme Aracı'na göre, emek piyasaları ve sosyal koruma yönünde alınan önlemler ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet körü önlemler denebilir (UNDP, 2020). Öyle ki alınan tüm önlemlerin sadece %13'ü kadınların ekonomik güvencesini hedefliyor ve bunlardan yalnız %11'i ev içi karşılıksız emeği odak noktası haline getiriyor.

Bununla birlikte alınan ekonomik ve mali önlemlerin sadece %12'si'nin kadınların yönettiği sektörlerle aktarıldığı düşünüldüğünde COVID-19'un işletmeler üzerinde yarattığı şoklara cevap verirken kadınların temsil edildiği sektörlerde desteğin erkek-egemen sektörlerle nazaran daha küçük ölçekte olduğu sonucuna varmak mümkün görünüyor (UNDP, 2020). Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte kadınların ekonomik güvencesini sağlamak için nakit transferleri, gıda

yardımları ve benzeri aynı katkılar, emek piyasası temelli maaş desteği ve son olarak da kadın girişimcilere ve kayıt dışı çalışan işçilere yönelik destekler uygulanıyor (UNDP, 2020). Ev içi emek yükünü desteklemek için bazı hükümetler, bakım yükü olan çalışanlarının ebeveynlik izinlerini genişletirken bazıları da çocuk bakımı ve okulların kapanmasını telafi etmek amacıyla nakdi destek sağlıyorlar (UNDP, 2020). Yine bazı hükümetler sokağa çıkma yasağı ve karantina süreçlerinde çocuk bakım merkezlerini açık tutarak destek sağlamayı tercih ediyorlar (UNDP, 2020).

Ebeveyn izinleri salgın özelinde yeniden düzenlenen tüm bu politikalar arasında en karmaşık düzenlemelere sahip kategorilerden biri olarak karşımıza çıkıyor. Toplumsal Cinsiyet Müdahalesi İzleme Aracı'na göre pek çok ülkede ebeveynlerin okulların kapalı olması durumunda işten alabilecekleri izinlerin yönetmeliği açık bir şekilde tanımlanmış değil. Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Avustralya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde ebeveynler beklenmedik acil durumlarda özel izinler kullanabiliyorlar, okulların salgın sebebiyle kapanması da bu acil durumlara bir örnek olarak karşımıza çıkıyor (OECD, 2020). Buna karşılık Avusturya ve Almanya'da sadece okul ve çocuk bakım merkezlerinin kapalı olması durumlarını acil durum izin programlarının içinde tanımlıyor, çoğu zaman bu haklar ücretsiz izin şeklinde işliyor, ücretlerin ödenmesi kararı işverene bırakılıyor ve ücretli izinlerde zaman kısıtlaması uygulanıyor (OECD, 2020). Avusturya, Fransa, Almanya ve Hollanda gibi ülkelerde özellikle kilit çalışanların oluşturduğu sağlık, sosyal bakım ve eğitim gibi sektörlerde çalışanların çocuklarının bakımını sağlamak için çocuk bakım merkezlerinin bazıları açık tutuluyor (OECD, 2020). Örneğin, Fransa'da kilit çalışan grubuna mensup ailelerin çocukları için kreşler 10 çocuğa kadar bakabiliyorken aynı zamanda çocuk bakıcıları da kendi evlerinde sınırlı sayıda çocuğa bakabiliyorlar. Hollanda'da ise kamu taşımacılığı, gıda üretimi ve dağıtımı, medya ve polis teşkilatı gibi kilit sektörlerin tanımlanmasının ardından bu sektörlerde istihdam edilmiş kişilerin çocuklarının bakımlarının devlet kurumlarınca sağlanıyor (OECD 2020).

Şimdiye dek özellikle ev içi emeği destekleyen ve çocuk bakımını önceleyen önlemler alan ülkelerin başında Arjantin, Avustralya, Çin, Estonya, İtalya ve Büyük Britanya gibi ülkelerinin geldiği gözlemlenebilir (UNDP, 2020). Bu ülkelerde alınan önlemlere kısaca göz atacak olursak, Arjantin'de okullar kapalı olduğu müddetçe çocuk bakımı için ailelere ücretli izin hakkı verildi. İtalya, Güney Kıbrıs ve Avusturya da çalışan ailelere de benzer şekilde ek izin hakkı tanındı. Avustralya ve Kosta Rika gibi ülkelerde de çocuk bakım kurumları salgın sürecinde açık tutuldu. Avustralya'da, 6 Nisan-12 Temmuz 2020 tarihleri arasında çocuk bakım hizmetlerini tüm çalışanlar için ücretsiz sağlanmasına karar verildi. Estonya da benzer bir çözüme gitti, aileler anaokullarının ödemelerinden muaf tutulmaya başlandı. Özellikle başkent Tallinn'de anaokulları salgın boyunca açık kaldı ve yerel hükümet Nisan 2020 sonuna karar ödemeleri dondurdu. Çin'de hükümet salgın ile mücadelede çocuklarına bakım vermekte zorlanan kilit çalışanlara çocuk bakım desteği (ev temelli eğitim) sağladı. Arjantin, Şili, Ekvator, Dominik Cumhuriyeti ve

Uruguay'da şarta bağlı olmayan nakdi destekler kırılğan haneleri, özellikle kadınları ve çocukları desteklemek amacıyla kadının reis olduğu hanelere odaklanarak gerçekleştirildi (UNDP, 2020). Kanada, İspanya ve Güney Kore gibi ülkeler okulların kapanmasından ve çocuk bakım merkezlerinin kapanmasından etkilenen ailelere nakdi yardım sağladılar. Büyük Britanya'da çalışma saatlerini azaltan aileler çocuk bakım masraflarını vergi yardımları yoluyla karşıladılar (UNDP, 2020).

Arjantin alınan önlemlerin toplumsal cinsiyet duyarlılığı gözetmesi açısından bilhassa öne çıkan bir ülke. Resmi olarak açıklanan 44 önlemden 26'sı toplumsal cinsiyet duyarlılığını gözetiyor; bu önlemlerden 8'i ekonomik güvence, 5'i ev içi karşılıksız emek ve 13'ü kadına yönelik şiddet kapsamında hayata geçirildi. Arjantin'in Latin Amerika'da toplumsal cinsiyet duyarlı politikaları ile gündeme gelmesi hem bakanlık pozisyonlarındaki feminist politikacıların çalışmaları hem de daha genel anlamda ülkede güçlü bir feminist hareketin varlığı ile ilişkilendiriliyor (UNDP, 2020). Öyle ki Arjantin'de ücretli izin kısa sürede evlerde çalışan temizlik işçileri, 60 yaşın üstünde kişiler, hali hazırda sağlık sorunu bulunanlar ve bakım ihtiyacı olan çocuğu bulunanlar gibi birçok grubu kapsayıcı hale geldi. Mart 2020 itibariyle ücretli izin garantisi tüm çalışanları kapsayacak hale getirildi. Nisan 2020'de karşılıksız Acil Aile Geliri (*Ingreso Familiar de Emergencia*) adı altında nakit destekleri (10.000 peso) toplu ödeme şeklinde aile üyelerinden birine ve tek seferde verildi ve nakdi destek sadece Arjantin vatandaşlarına değil ülkede yasal olarak iki yıldır oturan 18-65 yaş aralığındaki kişilere de sağlandı (Ernst ve Mourelo, 2020). Hem kadınları hem de işsizleri ve kayıt dışı çalışan, ev işlerine giden kadın işçileri önceliklendiren tüm nakdi destekler şimdiye dek 9 milyonu aşkın kişiye ulaştı (Ernst ve Mourelo, 2020). Bir yandan da hamilelik ödeneği veya evrensel çocuk ödeneği alanlar da bu ödeneklerden yararlandıkları için iki ve daha fazla çocuğu olanların eve giren geliri artar hale geldi (UNDP, 2020). Arjantin dışında Bolivya'da da özel izinler hamile çalışanlara ve bakım çağında çocuğu olanlara tanındı; Kosta Rika ve Uruguay'da ise çocuk bakım hizmeti ağırları zor durumdaki kadınlara destek vermeye devam etti (UNDP, 2020).

İtalya'da çalışan anne ve babalara özel ebeveyn izinleri veren ülkeler arasında; 12 yaşından küçük çocukları olan çalışanlara 15 günlük maaşlarının yarısının ödendiği ve ücretsiz kullandıkları ebeveyn izinleri de sağlandı. Alternatif olarak 12 yaşından küçük çocuğu olan çalışanlara ve iş sahiplerine 600 avro civarında bir ödeme yapıldı. Bu miktar sağlık çalışanları ve COVID-19'da ön saflarda yer alan işlerde çalışanlara 1000 avroya kadar çıkarıldı (Ernst ve Mourelo, 2020). İspanya'da *MECUIDA* programı kapsamında yürürlüğe uygulama sayesinde bakım sorumluluğu olan çalışanlar COVID-19 ile oluşan olağanüstü şartlar dolayısıyla belli bir oranda ücret kaybı ile birlikte gün içindeki çalışma saatlerinde indirim hakkına sahip oldular (Ernst ve Mourelo, 2020). Benzer biçimde Fransa'da da alternatif bir bakım seçeneği veya uzaktan çalışma seçeneği bulunmayan ebeveynler için okulların kapanması durumunda ücretli hastalık izini hakkı tanındı (OECD, 2020). Portekiz'de çocukları 12 yaşından küçük olan ve uzaktan çalışma

imkanı olmayan ebeveynlere okulların kapanmasıyla aylık maaşlarının 3'te 2 isi kadar bir ödeme yaptı. Bu ödemelerin finansmanı sosyal güvenlik kurumu ve işverenler tarafından ortaklaşa sağlandı (OECD, 2020). Japonya'da hükümet okulların kapanmasından etkilenen çalışanlarına kendi ücretli izin uygulamalarını başlatan işverenlere teşvik sağlanacağını duyurdu (OECD, 2020).

Türkiye'de salgına karşı alınan önlemler söz konusu olduğunda toplumsal cinsiyeti gözeten politikaların fazlalığından söz etmek pek de mümkün değil. COVID-19 bağlamında bugüne dek açıklanan destek paketleri söz konusu olduğunda ilk öne çıkan, hükümet tarafından ekonomik güçlük çeken ailelere sağlanan nakdi yardımlar oldu. Bu nakdi desteğin hak sahiplerine 3 fazda verileceği duyuruldu. Tek sefere mahsus 1000 TL tutarında yardım halihazırda sosyal yardımlardan faydalanan dört milyon haneye iki seferde ödendi. Tüm hak sahipleri ayrı bir başvuru sürecine tabi tutulmadan bahsi geçen tek seferlik yardımdan faydalandı. 1000TL'lik yardımın 3. aşaması halihazırda sosyal yardım almayan ancak COVID-19'dan hatırı sayılır derecede etkilenmiş ailelere verildi. Kamu çalışanları hariç, daha önce çalışan veya emekli işçiler, kısa çalışma ödeneğinden veya ücretsiz izinden yararlananlar üçüncü aşamada yardım başvurusu hakkını elde ettiler ve başvurular her vaka özelinde değerlendirmeye alındı. COVID-19'un ilk aşamasında, (Mart 2020) hamile kadınlar, emzirenler, engelliler, 60 yaş üstü kamu çalışanları 12 günlük ücretli idari izin kullanabildiler ancak bu izin özel sektör çalışanlarını veya okulları kapanmış çocukların ailelerini kapsamıyordu. Bazı belediyeler, 12 yaşından küçük çocuğu olanların idari izinli sayılacağını açıkladı; Ankara Belediyesi yalnızca kadınlara, İzmir Belediyesi ise her iki ebeveyne bu izni tanıdı. Bunların yanı sıra hem hamile kadınlara hem de 10 yaşın altında çocuğu olan kadınlara da idari izin uygulamaları başlatıldı. Bu süreçte kadınları hedef alan nakit gelir destekleri de artış gösterdi. Sağlık, hamilelik ve hamilelik sonrası ödemelerin yanı sıra şartlı nakit desteği de %29 arttırıldı. Yeni anne olan kadınlara nakit destekleri 100 TL'ye çıkarıldı ve yakın zamanda eşini kaybetmiş kadınlara yapılan ödemeler 325 TL'ye kadar artış gösterdi. Ticaret Bakanlığı COVID-19'un ekonomik etkilerini ortadan kaldırmak için çalışan kadın kooperatiflerine bir hibe programı başlattı, bu programa göre her bir kooperatif 150.000 TL'ye kadar Bakanlığın Kooperatif destekleme programına başvurabiliyor (UNDP, 2020). Ancak diğer ülkeler ile karşılaştırmalı bakıldığında Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetemeyen kapsamlı bir salgın politikası olduğunu söylemek oldukça zor görünüyor.

Sonuç

Bu makalede farklı boyutlarıyla tartışıldığı üzere, COVID-19 salgını işe ve aile yaşamı dengesini özellikle kadınlar lehinde olumsuz etkilemiş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin derinleştirmiştir. Türkiye'de de dünyanın birçok yerinde olduğu gibi kadınların ev dışı ve ev içi emekleri göz önünde bulundurulduğunda, salgının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirdiği ve toplumsal cinsiyet eşitliği

yönünde atılan adımlarda kayıpların yaşandığı söylenebilir. Makalede ele alınan çalışmaların ortaya koyduğu gibi, tüm dünyada kadınlar emek piyasası ile ilişkilerinin zayıflaması ve aile içi bakım yüklerinin de artması ile kırılabilirlikleri artan bir grup olarak düşünülebilir. Özellikle genç yaşta olan, emek piyasası ile ilişkileri zayıf olan ve çocuklu kadınlar salgın sırasında iş ve aile yaşamını uzlaştırma alanında zorluklar yaşarken, salgın ciddi oranda kadını emek piyasasının dışına itmiştir. Uluslararası kurumların raporlarına yansıdığı gibi, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında uzun dönemli sonuçları olacak bir etkiden bahsetmek mümkündür.

Türkiye kadınların özellikle genç kadınların emek piyasasında kırılabilir olduğu, aile bireylerinin bakım sorumluluklarının ağırlıklı olarak kadının üzerinde olduğu bir toplumdur. Refah devleti yapısı aileci bir refah anlayışına sahipken, yıllar içinde artmak ile birlikte kadınların emek piyasasına katılımı Türkiye ile aynı ekonomik kalkınmışlık düzeyine sahip birçok ülkeye göre daha düşük düzeyde seyretmiştir. Makalede tartışıldığı üzere, salgın sürecinde yapılan birçok çalışma kadınların salgından olumsuz etkilendiklerini, emek piyasasında iş kaybına uğradıklarını ve bakım yükleri artarak daha da kırılabilirliklerini veriler ile destekliyor. Aile ve iş yaşamını uzlaştırma politikaları açısından baktığımızda en çarpıcı verilerden biri Türkiye’de kadınların ev içi işlere ayırdıkları zamanın katlanarak artması ve uzun soluklu sonuçlar doğuracak emek piyasasının dışına itilmeleri denebilir. Salgın bir nevi iş ve aile yaşamı dengesini kadın lehinde ciddi bir şekilde bozmuş, 1,5 sene boyunca okulların da kapalı olması ile birlikte, Türkiye’de kadınların ev içi bakım rolleri salgında aileyi ayakta tutan bir unsur olarak başvurulan bir çare olmuştur.

Ancak bu makalede özellikle vurgulamak istediğimiz nokta, toplumsal cinsiyet eşitliği tüm ülkelerde ciddi yara almış olmakla birlikte salgın sürecinde kadınların yaşam fırsatlarının ve geçim stratejilerinin temel belirleyicisi toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten sosyal ve ekonomik politikalarıdır. Farklı ülkelerde salgın sürecinde kadınlara yönelik politikaları incelediğimiz bölümde de vurgulandığı gibi, özellikle kadınların salgın ile birlikte artan ev içi bakım yüklerini azaltmaya yönelik kreş yardımı, ebeveyn izni gibi politikalar toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Yinelemek gerekirse, Türkiye’de kadınlara yönelik salgın politikaları evi içi bakım yükünü önceleyen bir turum sergilememiştir ki aile iş yaşamı bağlamında olumsuz bir politika sürecidir. Aile ve iş yaşamını uzlaştırma bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten politikalar ile ilişki içinde tartışılması gereken bir konu olarak meydana çıkıyor. Devletin gerek kadınların emek piyasasına katılımını desteklemesi gerekse kurumsal bakım hizmetlerini ve okul öncesi eğitim kurumlarını öncelikli politika haline getirmesi, salgının uzun dönemli etkilerini ortadan kaldırmak için son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, P. (2007). Reconciliation of work and family life in Europe: A case study of Denmark, France, Germany and the United Kingdom. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 9(2), 193–209. <https://doi.org/10.1080/13876980701311620>
- Akkan, B., & Serim, S. (2018). Work and family reconciliation in Turkey: young women as a vulnerable group in the labour market. *Research and Policy on Turkey*, 3(2), 173–186. <https://doi.org/10.1080/23760818.2018.1517450>
- Akkan, B. (2018). The Politics of Care in Turkey: Sacred Familialism in a Changing Political Context. *Social Politics*, 25(1), 72–91. <https://doi.org/10.1093/sp/jxx011>
- Akkan, B. (2019). Care as an inequality-creating phenomenon: an intersectional analysis of the care practices of young female carers in Istanbul. *Journal of Gender Studies*, 28(8), 895–905. <https://doi.org/10.1080/09589236.2019.1597338>
- Aydın-Düzgıt, S, Filiztekin, A., Tunalı, İ., Uysal, G. (2020, Şubat 23) Salgın ve Toplum - "Hayat Pahalılığı, İşsizlik, Sosyal Güvenlik [Webinar]. Istanbul Policy Center (IPC). Salgın ve Toplum - "Kentlerin Türkiye'si: İmkânlar, Sınırlar ve Çatışmalar" <https://www.youtube.com/watch?v=5BSrgPT1HTc>
- Başaran, Ezgi. (2020) "Deniz Kandiyoti: Salgın, Modern Kadının Yaşadığı İllüzyonu Yıktı Geçti." *Gazete Duvar*, 30 April. www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/04/30/deniz-kandiyoti-salgini-modern-kadinin-yasadigi-illuzyonu-yikti-gecti.
- Bayar, A. B., Günçavdı, Ö., & Levent, H. (2020). Covid-19 Salgının Kadınların Çalışma ve Hane Yaşamı Üzerine Etkileri. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/covid-19-salgininin-kadinlarin-calisma-ve-hane-yasami-uzerine-etkileri-politika-raporu.pdf>
- Bhatia, A. (2020). "Women and COVID-19: Five Things Governments Can Do Now". *UN Women News* (March 2020). <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/3/news-women-and-covid-19-governments-actions-byded-bhatia>
- Birkelund, G. E., & Crompton, R. (2000). Employment and Caring in British and Norwegian Banking: an exploration through individual careers. *Work, Employment and Society*, 14(2), 331–352. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/09500170022118437>
- Blaskó, Z., Papadimitriou, E., & Manca, A. R. (2020). How will the COVID-19 crisis affect existing gender divides in Europe? *Publications of The European Union*, 1–22. <https://doi.org/10.2760/37511>
- Boniol, M., McIsaac, M., Xu, L., Wuliji, T., Diallo, K., & Campbell, J. (2019). Gender equity in the health workforce: Analysis of 104 countries. *World Health Organization*, 1–8. <http://apps.who.int/bookorders>.

- Bonnet, Florence, J. V. and M. C. (2019). *Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Brief*. UK: WIEGO.
<https://www.wiego.org/sites/default/files/publications/files/Women%20and%20Men%20in%20the%20Informal%20Economy%20-%20A%20Statistical%20Brief%20-%20for%20web.pdf>
- Brannen, J., Lewis, S., Nilsen, A., & Smithson, J. (Eds.). (2002). “Imagining parenthood and employment: connected or disconnected worlds?” in *Young Europeans, Work and Family: Futures in transition* (pp. 116–140). Routledge.
<https://doi.org/10.1596/31833>
- Carcillo, S., Fernandez, R., Königs, S., & Minea, A. (2015). NEET Youth in the Aftermath of the Crisis: Challenges and Policies. In *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* (No. 164).
<https://doi.org/10.2139/ssrn.2573655>
- Chen, Y. W. (2011). Once a NEET always a NEET? Experiences of employment and unemployment among youth in a job training programme in Taiwan. *International Journal of Social Welfare*, 20(1), 33–42.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2009.00711.x>
- Chung, H. (2019). National-Level Family Policies and workers’ Access to Schedule Control in a European Comparative Perspective: Crowding Out or In, and for Whom? *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 21(1), 25–46. <https://doi.org/10.1080/13876988.2017.1353745>
- Chung, H., & van der Lippe, T. (2020). Flexible Working, Work–Life Balance, and Gender Equality: Introduction. *Social Indicators Research*, 151(2), 365–381.
<https://doi.org/10.1007/s11205-018-2025-x>
- COVID-19 Global Gender Response Tracker. (2021). Retrieved 5 April 2021, from <https://data.undp.org/gendert tracker/>
- Crompton, R. (2002). Employment, flexible working and the family. *British Journal of Sociology*, 53(4), 537–558. <https://doi.org/10.1080/0007131022000021470>
- Çelik, K., & Lüküslü, D. (2012). Spotlighting a silent category of young females: The life experiences of “house girls” in Turkey. *Youth and Society*, 44(1), 28–48. <https://doi.org/10.1177/0044118X10391636>
- Davies, L., Lewis, S., & Lewis, J. (1998). The Work-Family Challenge: Rethinking Employment. *Journal of Marriage and the Family*, 60(4), 1036.
<https://doi.org/10.2307/353646>
- Development Analytics. (2020). Harekete Geçirmek: Gençliğin Gücünü Gençler (NEET) Üzerine Bir İnceleme & Gençlerin Türkiye’de Eğitimde ve İstihdamda Olmayan Aktif Katılımını Teşvik Eden Politika ve Sivil Toplum Modelleri. https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-11/b70f3f_1fc7aec5e6414949a48536b1145317ba.pdf
- DİSK-AR. (2020). *COVID-19 Döneminde Kadın İşgücünün Görünümü Raporu*. <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/DISK-AR-Covid-19-Do%CC%88neminde-Kad%C4%B1n-Isgu%CC%88cu%CC%88nu%CC%88n-Go%CC%88ru%CC%88nu%CC%88mu%CC%88-20Haziran-2020.pdf>

- Duncan, S., & Pfau-Effinger, B. (2012). Gender, economy and culture in the European union. *Gender, Economy and Culture in the European Union*, 1–288. <https://doi.org/10.4324/9780203186015>
- Erdoğan, E., Yentürk, N., Akyüz, A. A., Kurtaran, Y., Yurttagüler, L., Dursun, K., & Oy, B. (2017). *Being a NEET in Turkey: Determinants and Consequences*. Working Paper No. 30. İstanbul Bilgi University. https://www.iai.it/sites/default/files/p2y_30.pdf
- Ermiş-Mert, A. (2018). Women at Work and in the Family: A Discussion on Reconciliation Policy Practices. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 32(1), 27–41. <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebx014>
- Ernst, C., & Mourelo, E. L. (2020). *COVID-19 and the World of Work in Argentina: Impact and Policy Responses*. ILO Country Office for Argentina (Issue April). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---americas/---ro-lima/---ilo-buenos-aires/documents/publication/wcms_765140.pdf
- Eroğlu, D., & Gençay, H. (2020). *Salgında Kadın Olmak: COVID-19 Salgınının ve Kamusal Alan Kısıtlamalarının Kadınlar Üzerindeki Etkilerinin Haklar Bağlamında Değerlendirilmesi*. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği. <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2021/02/Salgında-Kadın-Olmak-Uzun-Rapor-Final.pdf>
- Fisher, J., Languilaire, J. C., Lawthom, R., Nieuwenhuis, R., Petts, R. J., Runswick-Cole, K., & Yerkes, M. A. (2020). Community, work, and family in times of COVID-19. *Community, Work and Family*, 23(3), 247–252. <https://doi.org/10.1080/13668803.2020.1756568>
- Fraser, N. (1994). After the Family Wage: Gender Equity and the Welfare State. *Political Theory*, 22(4), 591–618. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0090591794022004003>
- Gatrell, C. (2005). *Hard Labour: The Sociology of Parenthood* (pp. 15–29). Maidenhead, UK: Open University Press.
- Garijo, B. (2020). COVID-19 Highlights How Caregiving Fuels Gender Inequality. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid-19-highlights-how-caregiving-fuels-gender-inequality/>
- Güler, C., & Benli, G. (2020). *Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (EVID-SEN) COVID-19 Raporu Peki Ya En Alttakiler?* <http://www.evid-sen.org/2020/04/23/evid-sen-covid-19-raporu-peki-en-alttakiler/>
- Gürsel, S., Uysal, G., & Şahin, C. (2020). *İstihdam Artışıyla İşsizlikte Azalma Devam Ederken Kadınlarda Dikkat Çeken Ayrışma (BETAM: İşgücü Piyasası Görünümü: Aralık 2020)*. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2020/12/IsgucuGorunum2020M12.pdf>
- Hızıroğlu-Ayguın, A. (2021). *COVID-19 Pandemisinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Ev İşlerini Kim Yaptı? Çocuklara Kim Baktı?* İstanbul Politikalar Merkezi–Sabancı Üniversitesi–Stiftung Mercator Girişimi. <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20210401-19040880.pdf>

- ILO. (2020a). COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses. In *ILO Monitor first edition* (Issue March).
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf
- ILO. (2020b). COVID-19 crisis and the informal economy. *ILO Brief, 2015*(204), 1–8. https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy/publications/WCMS_743623/lang--en/index.htm
- İlkkaracan, İ. (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı. In A. B. Mirzaoğlu (Ed.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler: Bilanço 98* (pp. 285–302). Türkiye Tarih Vakfı ve Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İlkkaracan, İ., & Memiş, E. (2020). Transformations in the Gender Gaps in Paid and Unpaid Work During the COVID-19 Pandemic: Findings from Turkey. *Feminist Economics*. <https://doi.org/10.1080/13545701.2020.1849764>
- İlkkaracan, İ., & Memiş, E. (2020). *Gender gaps in the care economy during the COVID-19 pandemic in Turkey* (United Nations Development Programme). <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/corporatereports/COVID-gender-survey-report.html>
- Kalaylıoğlu, Y. (2020). *The economic and social impact of COVID-19 on women and men: Rapid gender assessment of COVID-19 implications in Turkey*. UN Women Turkey Office. <https://reliefweb.int/report/turkey/economic-and-social-impact-covid-19-women-and-men-rapid-gender-assessment-covid-19>
- King, T., Hewitt, B., Crammond, B., Sutherland, G., Maheen, H., & Kavanagh, A. (2020). Reordering gender systems: can COVID-19 lead to improved gender equality and health? *The Lancet, 396*(10244), 80–81.
[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)31418-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)31418-5)
- Lewis, J. (2006). Work/family reconciliation, equal opportunities and social policies: The interpretation of policy trajectories at the EU level and the meaning of gender equality. *Journal of European Public Policy, 13*(3), 420–437.
<https://doi.org/10.1080/13501760600560490>
- Lewis, J. (2001). The Decline of the Male Breadwinner Model: Implications for Work and Care. *Social Politics, 8*(2), 152–169.
<https://doi.org/10.1093/sp/8.2.152>
- Lewis, J., Knijn, T., Martin, C., & Ostner, I. (2008). Patterns of development in work/family reconciliation policies for parents in France, Germany, the Netherlands, and the UK in the 2000s. *Social Politics, 15*(3), 261–286.
<https://doi.org/10.1093/sp/jxn016>
- Lott, Y., & Chung, H. (2016). Gender discrepancies in the outcomes of schedule control on overtime hours and income in Germany. *European Sociological Review, 32*(6), 752–765. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw032>
- Lüküslü, D. & Çelik, K. (2021) Gendering the NEEET category: young NEEET women in Turkey, *Turkish Studies*.
<https://doi.org/10.1080/14683849.2021.1882861>

- McKie, L., Bowlby, S., & Gregory, S. (2001). Gender, caring and employment in Britain. *Journal of Social Policy*, 30(2), 233–258.
<https://doi.org/10.1017/s0047279401006262>
- Memiş, E., Öneş, U., & Kızıllırmak, B. (2012). Housewifisation of Women: Contextualising Gendered Patterns of Paid and Unpaid Work. In S. Dedeoğlu & A.Y. Elveren (Authors), *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neoliberal Policies, Political Islam and EU Accession* (pp. 87–102). London: I.B. Tauris. <http://dx.doi.org/10.5040/9780755607471.ch-006>
- Memiş, E., & Kongar, E. (2020). *Potential Impact of Day-care Closures on Parental Child Caregiving in Turkey* (Working Paper No. 978).
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3732315>
- Moreira da Silva, J. (2019). Why You Should Care About Unpaid Care Work. *OECD Development Matters*. <https://oecd-development-matters.org/2019/03/18/why-you-should-care-about-unpaid-care-work>
- OECD. (2020). *Women at the core of the fight against COVID-19 crisis*.
https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/who-cares-attracting-and-retaining-elderly-care-workers_92c0ef68-en%0Ahttps://doi.org/10.1787/92c0ef68-en
- OECD. (2021). *OECD Labor Force Participation Statistics*.
https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R#
- Rogers, A. C. (1997). Vulnerability, health and health care. *Journal of Advanced Nursing*, 26(1), 65–72. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.1997026065.x>
- Sağlık Bakanlığı. (2021). COVID-19 Bilgilendirme Platformu.
<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>
- Sumner, A., Hoy, C., & Ortiz-Juarez, E. (2020). Estimates of the impact of COVID-19 on global poverty. UNU WIDER Working Paper 2020/43, April, 1–9. <https://doi.org/10.35188/UNU-WIDER/2020/800-9>
- Taylor, R. (2002). The Future of Work-Life Balance. *An ESRC Future of Work Programme Seminar Series*, 1–21.
http://files.observatoriolaboral.webnode.cl/200000009-56d3857cd6/future_of_work_life_balance_tcm8-13554.pdf
- Toksöz, G. (2007). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu*. Uluslararası Çalışma Örgütü.
<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/TurkiyedeKadinIstihdaminin-Durumu.pdf>
- TÜİK. (2016). Zaman Kullanım Araştırması Mikro Veri Seti.
<https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/zaman-kullanimi-arastirmasi.pdf>
- TÜİK. (2021). İşgücü İstatistikleri, 2020. Retrieved from
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484&dil=1>

- TÜİK. (2020). İşgücü İstatistikleri, 2019. Retrieved from <https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=33784>
- TÜSİAD, TÜRKONFED, UN Women. (2020). *Covid-19 Salgınının Kadın Çalışanlar Açısından Etkileri*. <https://tusiad.org/tr/tum/item/10661-covid-19-salgininin-kadin-calisanlar-acisindan-etkileri-arastirmasi>
- TÜSİAD, & KAGİDER. (2008). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3667-turkiyede-toplumsal-cinsiyet-esitsizligi-sorunlar-ocelikler-ve-cozum-onerileri>
- UN Women. (2015). *Progress of the world’s women 2015–2016: Transforming economies, realizing rights* (Progress of the World’s Women). <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/po-ww-2015-2016-en.pdf?la=en&vs=0>
- UN Women. (2020a). *From insights to action: Gender equality in the wake of COVID-19*. <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/gender-equality-in-the-wake-of-covid-19-en.pdf?la=en&vs=5142>
- UN Women. (2020b). *Addressing the Impacts of the COVID-19 Pandemic on Women Migrant Workers*. <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/guidance-note-impacts-of-the-covid-19-pandemic-on-women-migrant-workers-en.pdf?la=en&vs=2259>
- UNDP. (2020). COVID-19 Global Gender Response Tracker. <https://data.undp.org/gendertacker/>
- UNESCO, UNICEF, World Bank. (2020). *What Have We Learnt? Overview of Findings from a Survey of Ministries of Education on National Responses to COVID-19*. Paris, New York, Washington D.C.: UNESCO, UNICEF, World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34700>
- U.S. Bureau of Labor Statistics. (2020). The Employment Situation – February 2020. https://www.bls.gov/news.release/archives/empsit_03062020.pdf
- Uysal, G., & Kavuncu, F. (2019). *Kadın İstihdamı ve Kısmi Zamanlı Çalışma*. (BETAM Araştırma Notu 19/235). <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2019/02/ArastiramaNotu235-1.pdf>
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2015). İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları : Türkiye’de Yeni Politika Arayışları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 70(3), 723–750. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002368
- WHO. (2021). Coronavirus (COVID-19) Dashboard. <https://covid19.who.int/>
- Yavaş, H. K. (2021). Türkiye’de Genç Kadın İşsizliği ve İşgücü Politikaları. *Çalışma ve Toplum*, 1, 151–180. <https://www.calismatoplum.org/makale/turkiyede-genc-kadinissizligi-veisgucu-politikalari>

